GYÓGYSZERÉSZETTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

Gyógyszerészet 55. 411–415; 418–421. 2011.

A székelyudvarhelyi Solymossy gyógyszerészek gyógyszertárából fennmaradt *Manualis* vénygyűjteménye
2. rész: A Solymossy gyógyszertárból fennmaradt Manualis bemutatása[1]

Péter H. Mária[1], Barabás Izabella[2], Abrám Tünde[2]

A dolgozat első részében röviden ismertettük a székelyudvarhelyi volt Solymossy gyógyszertár történetét és a család gyógyszerészeinek tevékenységét, a második részben pedig bemutatjuk a „gr. Mikó Imréhez" címzett gyógyszertár megalapítója, id. Solymossy János által összeállított Manualist, majd a benne levő vénymásolatok értékelésével foglalkozunk. (Az ábrák, táblázatok és irodalmi hivatkozások számozása folyamatos.)

Dolgozatunknak ebben a részében az *id. Solymossy János* (*1825) gyógyszertárából fennmaradt *Manualis* lapjaira bejegyzett vénymásolatok bemutatásával foglalkozunk. A *Manualis* egy 21,5 x 16 cm nagyságú, barna fél-bőrkötésű füzet, melynek fedőlapján halványan egy címerpajzs körvonalai vehetők észre. Ez esetleg a nemesi származású család címerének felelhet meg (***5. és 6. ábra***).

A 710 oldalas kéziratos *Manualis*, 391 vénymásolatot tartalmaz, melyeket többnyire abc sorrendben, üres lapok közé írtak be. Néhány üres oldalra még egy-egy eredeti receptlapot is beragasztottak. Feltételezzük, hogy a gyógyszerész többnyire a kipróbált és jól bevált, saját maga által összeállított készítményeit másolta be *Manualis*ába, vagy az ismételten előforduló recepteket. Egyes vényeknél az orvos vagy a beteg neve is jól olvasható. Így követni lehetett, hogy kitől

5. ábra: A Manualis

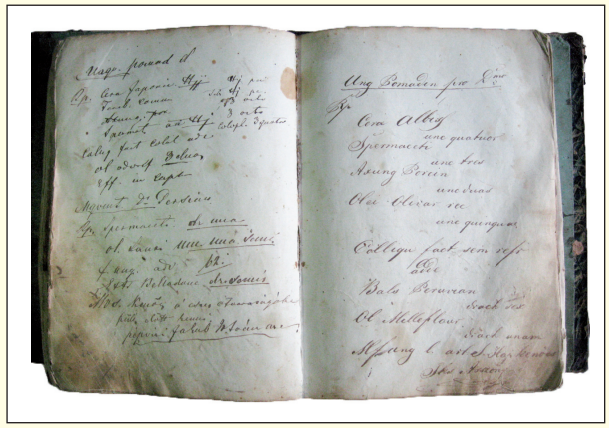

6. ábra: A Manualis nyitva

származik, illetve kinek íródott a vény. A receptíró orvosok közül említésre méltó *dr. bikafalvi Máthé Domokos* (1839-1889) a neves budapesti fogorvos, akit „utazó fogorvos"-nak is hívtak. Székelyudvarhelyi betegeinek több alkalommal fogport, foghúserősítőt, szájesszenciát írt fel, melyek összetétele bemásolva megtalálható a *Manualis*ban. *Pulvis dentrificus Carabelli* név alatt egy fogpor előiratának a másolata is szerepel, azonban ez nincs aláírással ellátva. Ebben az időszakban a város neves közéleti személyisége volt *dr. Ráczkövy Sámuel* járási orvos**,** az ő receptjeinek a másolatai is megtalálhatók a *Manualis*ban. Így egy alkalommal Kálium jodátos szirupot írt fel betegének, ugyanakkor *Unguentum Wilkinson* név alatt egy eredeti receptje van beragasztva. Gyakran készítették el még a patikában *Fejérvári Lajos, Lengyel József* helybéli orvosok, *Szabady Ferenc* vármegyei tiszti főorvos, *Perl József* kolozsvári fogorvos, *Spányik József* csíkszeredai honvéd törzsorvos (***7. ábra***), *Bélteki*

[1] A XLV. Rozsnyay Mátyás Emlékversenyen (Pécs, 2010. május 14-16.) *Barabás Izabella* előadásában bemutatta a *Manualis* néhány receptjét. Az I. rész megjelent: Gyógyszerészet 55, 218–222 (2011).

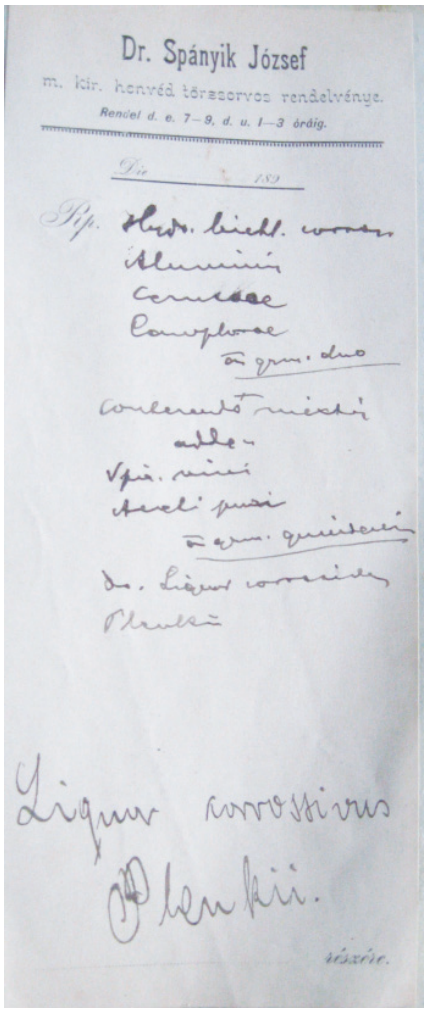
Dr. Spányik József
m. kir. honvéd törzsorvos rendelvénye.
Rendel d. e. 7–9, d. u. 1–3 óráig.

7. ábra: Dr. Spányik József csikszeredai honvéd törzsorvos receptje

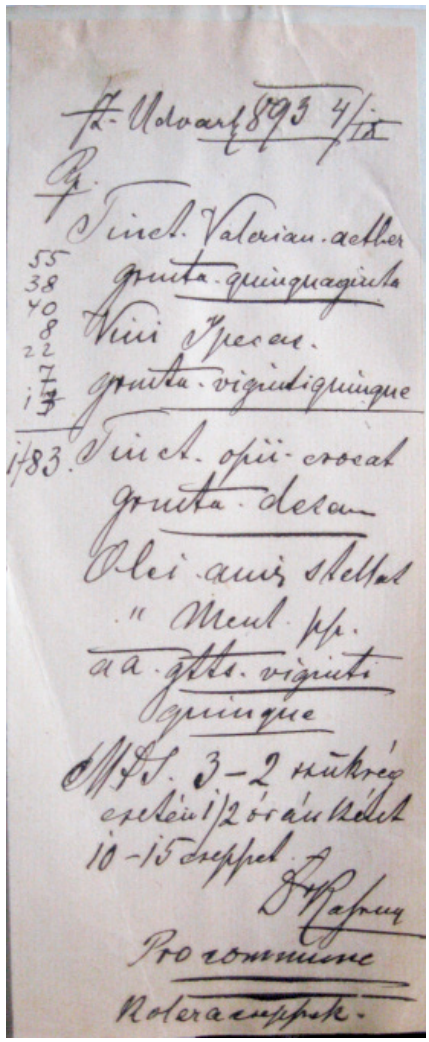

8. ábra: A kolera cseppek

Ferenc dr., sőt az unokaöccse, *dr. Solymossy István* receptjeit is.

A *Manualis*ba másolt receptek címzése alapján azonosítani lehetett néhány helybeli vagy környékbeli lakost, aki itt váltotta ki az orvosságát. A város neves személyiségei közül többnek is előfordul a neve azok között, akiknek a számára írt orvosságok összetételét bemásolták a *Manualis*ba. Így példának említhetők a báró Orbán Balázs édesanyjának, *b. Orbán Jánosnénak*, valamint testvérének *b. Orbán Bódognak,* továbbá *Dániel Gábor* főkirálybírónak, a Székelyudvarhelyen született *Ugron Gábor* országgyűlési képviselőnek, *Gyárfás Domokosnak*, a közeli Patakfalván lakó és a tulajdonossal rokonságban levő *patakfalvi Ferentzi Pálnénak*, valamint *Derzsy József* kolozsvári unitárius lelkésznek írt receptek (de még sorolhatnánk több udvarhelyi és a környéken lakó polgár nevét, akiknek orvosságát ebben a patikában készítették el és megörökítették receptjük másolatát).

Némely vénymásolat keltezéssel van ellátva. A legkorábbi az 1877. évből származik, a legkésőbbi pedig 1898. június 6-iki keltezésű. A másolatokat nem ugyanazon kézírással jegyezték be. Ebből arra lehet következtetni, hogy később mások is ebbe jegyezték fel a fontosabb és gyakoribb vényeket, így például *ifj. Solymossy János*, vagy a későbbi bérlő, gyógyszertárkezelő is.

A *Manualis*ba bemásolt vények többségét (241 db = 61,63%) emberi betegségek kezelésére írták, ezeken kívül higiéniai és kozmetikai szerek, továbbá állatgyógyászatiak, sőt olyanok is találhatók köztük, melyek egyáltalán nem a gyógyszerészet tárgykörébe tartoznak. Ez utóbbiak arra utalnak, hogy a XIX. század gyógyszerészének a gyógyszertári tevékenysége sokoldalú volt.

A vénymásolatokat összetételük, felhasználásuk és gyógyszerformájuk szerint csoportosítottuk, majd az 1879-ben, Lipcsében kiadott, *H. Hager*: „Manuale pharmaceuticum seu Promptuarum” c. kézikönyvben [28] található és hasonló céllal javasolt receptekkel, a nevesített készítményeket pedig a *Kazay Lexikon* (1900) adataival [29] hasonlítottuk össze. A *Manualis* 21 receptje a Hager-féle kézikönyvben, 40 pedig a Kazay Lexikon előiratai között is szerepel. Említésre méltó, hogy abban a periódusban, amikor a *Manualis*ba másolták a vényeket, Magyarországon a *Norma Pauperum* II. (1872) és III. kiadása (1893) volt forgalomban [30, 31] illetve 1872-től hivatalos lett az *I. Magyar Gyógyszerkönyv* is. Bár már az első *Norma Pauperum*ot (1850) hivatalossá tevő rendelet és az *I. Magyar Gyógyszerkönyv* (1872) is kötelezően előírta a receptek írásakor a régi orvosi súlyrendszer helyett az új mértékegységek használatát, ennek ellenére a *Manualis* vénymásolatai között található néhány olyan is, melyeknél a régiek jeleit használták. Az állatgyógyászati célra írt vények közül kevés szerepel a *Hager-féle* kézikönyvben, és az egyéb célt szolgáló előíratok összehasonlítására sem volt alkalmas a *Hager-féle* kézikönyv, illetve a *Kazay Lexikon.*

A ***II., III.*** és ***IV. táblázatokba*** a különböző rendeltetésű vényeket soroltunk be, megjelölve gyakoriságukat, felhasználási területüket, az előírt gyógyszerek

II. táblázat

A Manualisban előforduló vénymásolatok hatástani csoportosítása

Sor-szám	Felhasználási terület	Hatástani csoportok		Vénymásolatok	
				száma	%
1.	Humángyógyászat 241 = 61,63%	fájdalomcsillapítás görcsoldók	analgetica-spasmolytica	27	6,90
2.		nyugtatók	sedativa, hypnotica	4	1,02
3.		köptetők, köhögéscsillapítók	expectorantia, contratussica	14	3,58
4.		erősítők	roborancia	13	3,32
5.		hashajtók	laxativa, purgativa	16	4,09
6.		kolera-elleni cseppek	anticholerica	6	1,53
7.		gyomor- és bélrendszerre hatók	stomachica, antacida	23	5,88
8.		reuma ellenes szerek	antirheumatica	3	0,77
9.		szív és érrendszer betegségeire	cardiaca, vasodilatatoria	1	0,25
10.		szemészeti gyógyszerek	ophtalmica	9	2,30
11.		szájápolási és foggyógyászati előíratok	odontalgica	33	8,44
12.		bőrbetegségek: rüh elleni kenőcsök, ecsetelők, stb.	dermatologica	51	13,04
13.		fertőtlenítők	desinficiens	5	1,28
14.		egyéb hatású gyógyszerek	varia	36	9,20
15.	Kozmetikumok 50 = 12,79%	arcvizek, arckrémek, ajakfestékek, kölnivizek, hajfestékek, hajporok, bajuszpödrők, bajuszkenőcs	cerat ad labiatum, unguentum pomadum desodorans	50	12,79
16.	Állatgyógyászat 18 = 4,60%	állatgyógyászati szerek (ló, ökör, juh)	ad usum veterinariae	18	4,60
17.	Egyebek 82 = 2%	tinták, bélyegző festékek, gyertyák, tűzijátékok	atramentum, ignum, ignis, gelatinograf	26	6,65
18.		puskapác, fegyverpác,		5	1,28
19.		egyéb szerek: oltóviasz, lakkok, egérvesztő szer	cera arborae, lacc, vernix	26	6,65
20.		a fentiek közzé be nem sorolható készítmények	varia	25	6,40
Összesen				391	100

formáit, halmazállapotát, valamint a vénymásolatokban gyakran előforduló növényi drogokat, a vényekben gyakran használt gyógyanyagok elnevezéseit és az azoknak megfelelő, közismertebb szinonim megfelelőjüket.

Az ***II. táblázat*** a *Manualis*ba bemásolt vények hatástani csoportosítását mutatja. A receptmásolatok többsége (közel 2/3-a) különböző humán betegségek gyógyítására szolgált (241 db = 61,63%). Ezek közül az egyes bőrbetegségekre, főleg a rüh kezelésére írt kenőcsök, mixturák, oldatok, ecsetelők voltak nagyobb számban (51 db). Ezeket követték a száj- és fogbetegségekre írt porok, szájvizek, fogecsetelők (33 db). Említésre méltók a kolera elleni cseppek is (***8. ábra***), melyek *Tinctura anticholerinae, Tinctura Schaeferi vinosa, Liquor (Elixir) Bastleri* néven szerepelnek és amelyek előirata hasonló illetve azonos összetételben a *Hager Manuale pharmaceuticum* 1879. évi kiadásában és a *Kazay Lexikon*ban is megtalálható. Fájdalomcsillapítás enyhítésére 24 db olyan recept másolata fordult elő, melyek összetételében *Tinctura Opii, Opium pulv.* vagy *Morphinum aceticum* szerepelt. A hashajtóként használatos receptek többségében a fő összetevő az *Aloe socotrina* vagy az *Extractum Aloes* volt. A kozmetikai szerek közül a különböző összetételű hajszeszek, hajfestékek, hajkenők, „rizsporok", ajakírek, arc- és kézkenőcsök voltak gyakoriak (***9. ábra***). Az állatgyógyászati szerek között gyakran nevesített receptek másolatát is megtaláljuk, pl. *Unguent pro Equis Baron Orbán Félix* címzéssel. A nagyszámú (82 db = 21%) és nagyon változatos összetételű, nem gyógyászati rendeltetésű előíratok (tinták, gyertyák, viaszok, különböző lakkok, festékek) esetében gyakran azok elkészítési módját is bejegyezték. Több likőr, gyógybor, sőt pezsgő előállítási módja is helyet kapott a *Manualis*ban, valamint illatosító szerek és illóolajok is.

Az alábbiakban példaként a korabeli helyi sajtóban

III. táblázat

A vénymináták gyógyszerformák szerinti megoszlása a Solymossy Manuálisban

Gyógyszerformák csoportosítása felhasználásuk szerint		Számuk	Gyakoriságuk db és %
Humán felhasználású gyógyszerek			***246 = 62,92%***
Folyékony gyógyszerformák	Solutiones	50	121 = 30,95%
	Solutiones alcoolicae	21	
	Solutiones oleacae	7	
	Oculoguttae	4	
	Syrupus	12	
	Mixturae	6	
	Tincturae	18	
	Vinum medicinalis	3	
Szilárd gyógyszerformák	Pulveres	29	59 = 15,09%
	Species	8	
	Pilulae	19	
	Trochisci	2	
	Capsula	1	
Lágy gyógyszerformák	Ungventum, Pasta	42	66 = 16,88%
	Cera, ceratum	11	
	Electuarium	1	
	Emplastrum	5	
	Linimentum	2	
	Sapones medicinalis	2	
	Opodeldoc	1	
	Suppositoria et Globuli	2	
Állatgyógyászati szerek	Pulveres, Mixturae, Pastae, ungventa	18	***18 = 4,60%***
Kozmetikumok	Arckrém, arcvíz, ajakír, fogpor, szájvíz hajpor, hajfesték, hajszesz, bajuszpödrő, bajuszkenőcs,	50	***50 = 12,79%***
Egyéb, nem gyógyászati felhasználású szerek			***52 = 13,30%***
	Ignum, Effusio candellae	16	
	Atramentum nigrum (tinta), bélyegző festék	6	
	Vermix, lacc	6	
	Cera arborae, Ceratum	15	
	Fegyverpácz, puskapácz	5	
	Konzervaló folyadék, kémcsőmosó, faggyúfehérítő,	4	
Különböző formájú és felhasználású vagy azonosíthatatlan összetételű		25	***25 = 6,39%***
Összes vények száma		**391**	**100%**

megjelent két készítmény hirdetését mutatjuk be, melyek nem a humán orvoslás céljára íródtak, és sem a Hager-féle kézikönyvben, sem Kazay Lexikonjában nem találhatók meg. A *Székely-Udvarhely* c. lap 1899. évi (V. évf.) 32. számában, a 137. oldalon található a Solymossy gyógyszertárban kapható *Szobapadlólakk* hirdetése (***10. ábra***), mely szerint kiválóan alkalmas, azonnal szárad, minden szagtól mentes. Ezen kívül a Manualis 58. oldalán *Fénymáz szobának* cím alatt is található egy hasonló leírás. A másik hirdetés az *Udvarhelyi Hiradó* c. hetilap 1903. április 19-i lapszámában jelent meg, mint a Solymossy gyógyszertár saját készítménye *Cera arborae* vagy *Oltószurok* illetve *Faviasz* néven (***11. ábra***). A *Manualis* 20. oldalára bemásolt *Cera arborae* előiratának összetevői a *Colophonium,* a *Resina alba,* a *Cera flava,* a *Terebentinae communis* és az *Axungia porci.* A 303. oldalon pedig „*Legújabb oltószurok, melyet hideg állapotban használhatnak”* cím alatt az elkészítési módját is olvashatjuk: „*Végy egy kupa 40 fokos Spiritust, tégy bele ¼ rész Schellakkot, 1 rész Colophoniumot, ¼ rész vastag Terpentint. Tedd meleg helyre, jól bedugva, gyakran felrázva, ecsettel kenve használható. Ha híg volna, főzd, hogy elég sűrű legyen, ha sűrű szesszel hígítandó.”*

A fenti újságok hirdetései már *ifj. Solymossy János* gyógyszerész idejében láttak napvilágot, de ebből még nem lehet arra következtetni, hogy a recepteket ő

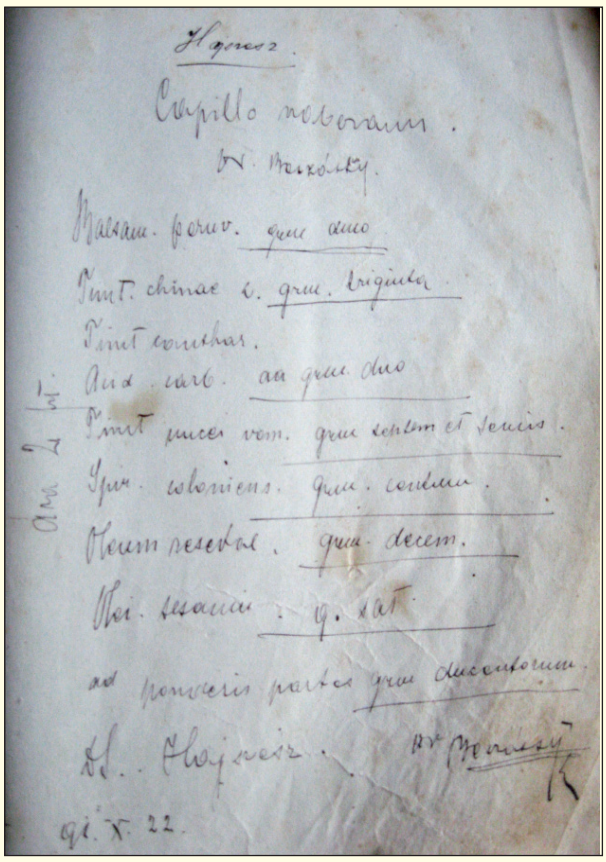

9. ábra: Hajszesz receptje

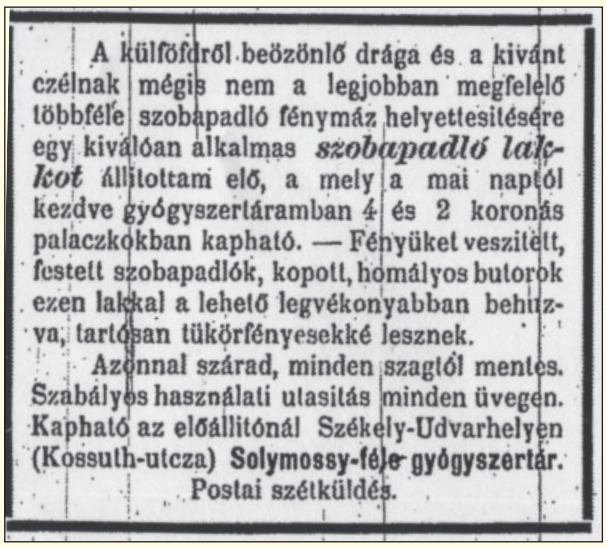

A külföldről beözönlő drága és a kivánt czélnak mégis nem a legjobban megfelelő többféle szobapadló fénymáz helyettesitésére egy kiválóan alkalmas ***szobapadló lakkot*** állitottam elő, a mely a mai naptól kezdve gyógyszertáramban 4 és 2 koronás palaczkokban kapható. — Fényüket veszitett, festett szobapadlók, kopott, homályos butorok ezen lakkal a lehető legvékonyabban behúzva, tartósan tükörfényesekké lesznek.

Azonnal szárad, minden szagtól mentes. Szabályos használati utasitás minden üvegen. Kapható az előállitónál Székely-Udvarhelyen (Kossuth-utcza) **Solymossy-féle gyógyszertár.**

Postai szétküldés.

10. ábra: Szobapadlólakk-hirdetés a Székely-udvarhely 1899. évi 32. számából

maga állította össze, vagy még elődjétől, *id. Solymossy Jánostól* származnak.

A *Manualis*ba bemásolt vények gyógyszerforma-szempontból is igen változatosak. A humán rendeltetésű gyógyszerek között a leggyakoribbak a folyékony halmazállapotúak (121 db = 30,9%), de szilárd és lágy gyógyszerformák is nagy számban fordulnak elő. A kozmetikumok illetve az állatgyógyászati szerek között, sőt az egyéb rendeltetésűeknél is hasonló ezek

Használat előtt kissé fölmelegitendő!

A gyömölcsfákat a sebhelyeken támadt rothadás pusztitja el!

Elismert legjobb

FAVIASZ

A gyümölcsfák sebei időnkint faviasszal ujra bevonandók.

Ezen faviasz megrendelhető:

Székelyudvarhelytt, Kossuth-utcza 5. szám „Miko Imre gróf"-hoz czimzett gyógyszertárban.

Árak ½ ko. 40 f. ¼ ko. 80 f. 1 ko. 1.60 fillérért.

11. ábra: Faviasz-hirdetés az Udvarhelyi Hiradó 1903. évi április 19.-i számából

gyakorisága, mint ahogyan azt a ***III. táblázat*** szemlélteti.

A *Manualis* humán rendeltetésű orvosságainak egyharmada a folyékony gyógyszerformák közé tartozik. Ha ehhez hozzáadjuk a kozmetikai szerekhez tartozó oldatokat (arcvíz, mosófolyadék, szájvíz, hajszesz), akkor arányuk még nagyobb. Feltűnően magas a nem gyógyászati felhasználású készítmények száma. Ez a gyógyszerész sokoldalú érdeklődését jelzi, illetve az igényt arra, hogy ezeket a gyógyszerész készítse el a gyógyszertárában, a saját receptje szerint. Így különböző összetételű saját készítésű bajuszpedrők is szerepelnek a *Manualis*ban (***12. ábra***).

A Solymossy-féle *Manualis*ban van néhány olyan vénymásolat, melyek gyógyszerformája ma már kevésbé ismert és nem használatos. Így a legrégebbi szájon át adagolható gyógyszerformák közül a *pilula* és a *trochiscus* készítésére is találunk példát. A 223. oldalon *Trochisci pectorale opiat* címen olvashatunk egy másolatot, melynek összetevői a következők: *Extractum Opii aquosum, Sal ammoniacae dep., Ipecacuanhae, Bals. Tol solv. in spir. vini, Pulv. succ. Liquiritiae, Pulv. Gummi arabici, Sach albi, Aquae Naphae.* Ezen kívül még a 224. oldalon négyféle (fehér, sárga, piros és fekete színű) *Trochisci* összetételét is megtalálhatjuk (***13. ábra***). Még gyakoribbak a *pilula* előiratok, melyek összetevője az *Aloe* vagy más egyéb kellemetlen, keserű ízű alapanyag pora (***14. ábra***).

Ami a vényekben szereplő összetevőket illeti, többnyire kémiai, növényi vagy állati eredetűek, de galenusi készítményeket is találtunk. A leggyakrabban előfordulók a ***IV. táblázatban*** láthatók. Nagyon sokféle illóolaj, növényi kivonat (*extractum, tinctura*) sze-

IV. táblázat

A vények összetételében leggyakrabban előforduló gyógyanyagok

Kémiai anyagok	Illóolajok	Növényi kivonatok, tinkturák	Galenusi készítmények	Állati eredetű drogok
Alumen plumosum	Ol. anisi	Aqua chamomillae	Aqua amygdalarum	Axungia porci
Argentum nitricum fusum	Ol. anisi stellati	Extr. aconiti	Aqua calcis	Cera alba
Bismuthum subnitricum	Ol. bergamottae	Extr. aloes	Aqua laxativa	Cera japonica
Chininum sulfuricum	Ol. caryophilli	Extr. arnicae	Aqua foeniculi	Cetaceum
Cocainum muriaticum	Ol. cinnamomi	Extr. chamomillae	Aqua laurocerasi	Conchea prep. marinus
Ferrum citricum	Ol. citri	Extr. hellebori	Balsamum vitae Hoffmani	Fel taurii insipidus
Ferrum sulfuricum	Ol. foeniculi	Extr. hyoscyami	Linimentum opodeldoc	Lapis cancronum
Hydrargyrum bichloratum	Ol. jasmini	Extr. millefolii	Liquor amoni anisati	Mel depuratum
Hydrargyrum pp. album	Ol. juniperi	Extr. quassiae	Liquor plumbi aceticum	Ossium sepiae
Kalium chloridum	Ol. lavandulae	Extr. taraxaci	Mucilago gummi arabici	Pulv. cantharides
Kalium nitricum	Ol. menthae	Tra. aloes	Spiritus aromaticus	Pulv. coccionellae
Magnesium carbonatum	Ol. milleflorum	Tra. aurantiorum	Spiritus camphoratus	Pulv. corni cervi
Morphinum acetatum	Ol. neroli	Tra. benzoe	Spiritus cochleariae	Sebum ovinae
Natrium boracicum	Ol. resedae	Tra. laudanii	Spiritus saponatis	Tra cantharides
Natrium bicarbonicum	Ol. rosarum	Tra. opii crocata	Syrupus aurantii	
Stroncium nitratum	Ol. rosmarini	Tra. opii simpl.	Syrupus cichorii	
Sulfur pp. plv	Ol. thymi	Tra. ratanhiae	Syrupus ferri jodati	
Zincum oxydatum		Tra. rhei vini	Syrupus mannatum	
		Tra. valerianae aeth.	Syrupus simplex	
		Tra. vanillae	Unguentum althaeae	
			Unguent emolliens	

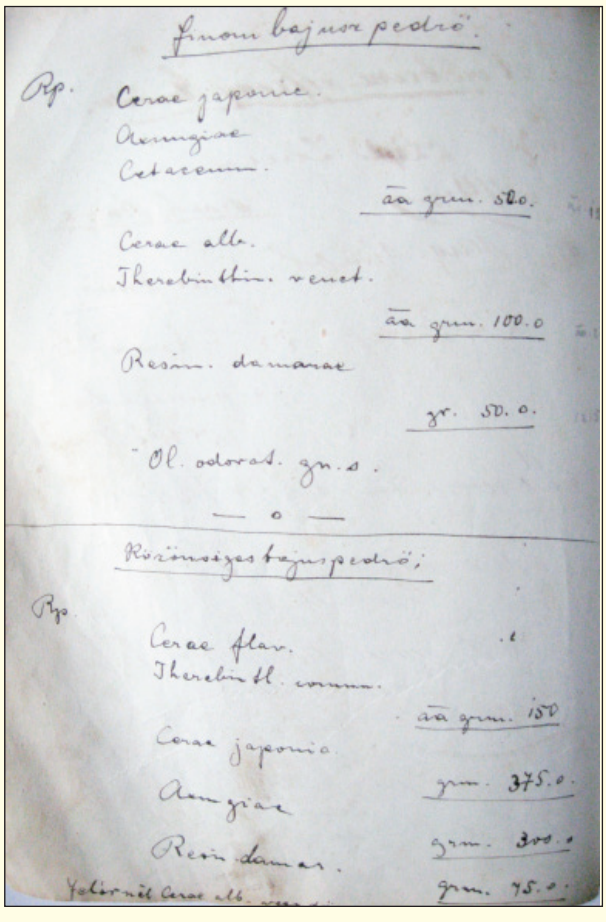

12. ábra: „Finom" bajuszpedrő és „Közönséges" bajuszpedrő receptje a Manualisban

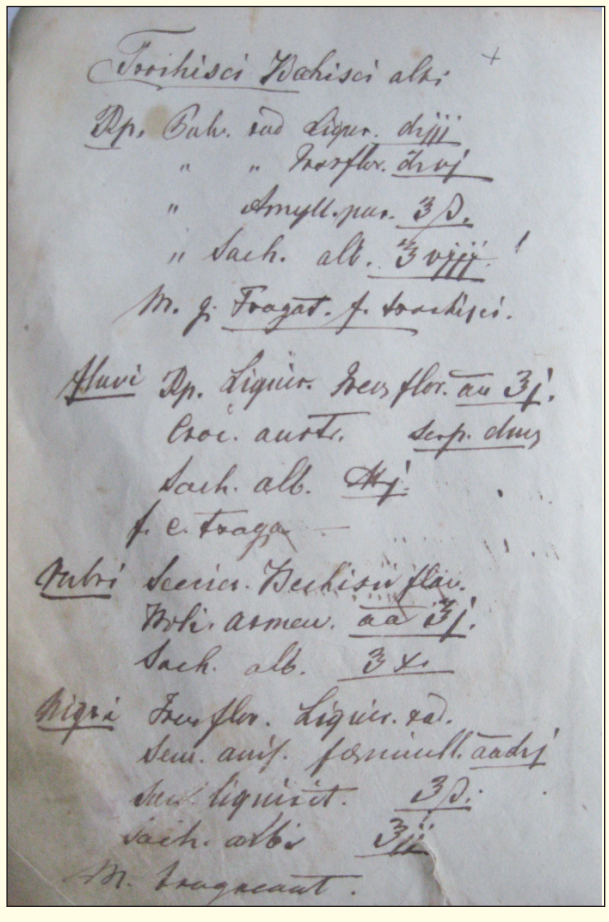

13. ábra: Fehér, sárga, piros és fekete trochisci összetétele a Manualisban

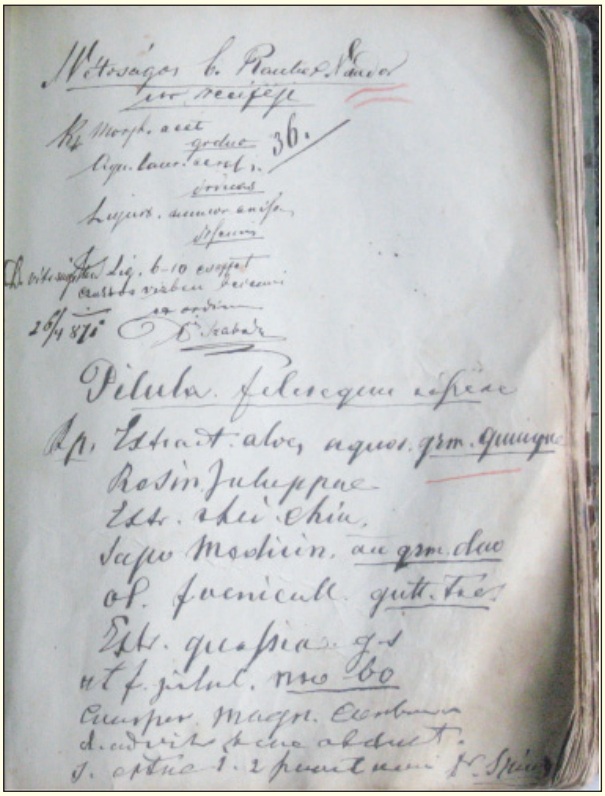

14. ábra: Pilula összetétele „feleségem részére” a Manualisban

repel az egyes receptek összetételében. Feltételezhetjük, hogy ezek egy részét maga a gyógyszerész állította elő, esetleg az általa begyűjtött gyógynövényekből. Hiszen abban az időben a kivonatok, a tincturák, sőt még az illóolajok nagy részét sem ipari körülmények közt, hanem a gyógyszertárak saját laboratóriumaiban állították elő.

A *Manualis* vénymásolataiban szereplő összetevők elnevezése sok esetben ma már egyáltalán nem használatos, hiszen jó részüket még azelőtt írták, mielőtt a magyar kémiai szaknyelv meghonosodott volna. A régi elnevezéseket a *Kazay Lexikon* [29] illetve a *Hager-féle* gyógyszerkönyv [28] segítségével lehetett azonosítani. Ezek közül a ***V. táblázat*** mutat be több érdekes, ma már kevésbé ismert elnevezést.

A továbbiakban néhány érdekes recept másolatot mutatunk be betűhíven (***VI. táblázat***), ahogy azokat a *Manualis*ba bemásolták. Illusztrációként a ***15. ábrán*** a „Fegyverpácz” receptjét is közöljük.

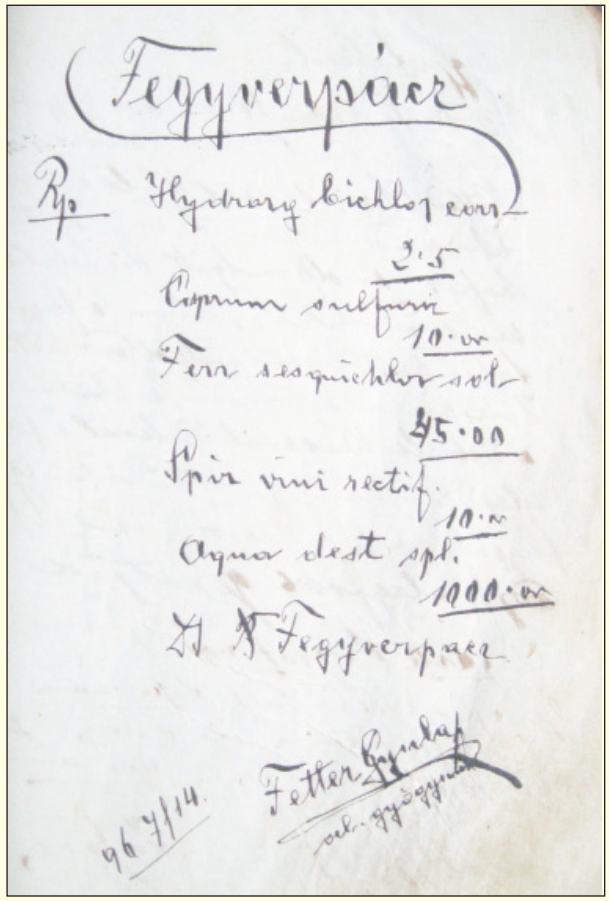

15. ábra: Fegyverpácz receptje

Összefoglalás

A székelyudvarhelyi Solymossy gyógyszertárból, az 1800-as évek végéről származó *Manualis* bemutatásával a gyógyszertári tevékenység történeti fejlődése jól követhető. A XIX. századi gyógyszerészek gyógyszertári munkája főleg az egyes gyógyszerek, gyógyszerformák előállítására irányult. Az itt és akkor elkészített gyógyszerekben olyan összetevők szerepelnek, melyek ma már nem találhatók meg közforgalmú gyógyszertárakban. Így a *Manualis* betekintést nyújthat a XIX. századi gyógyszerész mindennapi munkájába, valamint az akkor használatos gyógyszeralapanyagok arzenáljába. A *Manualis*ba bemásolt vények egy részének elkészítése ma már nem része a mindennapi gyógyszertári munkának. Többségük helyettesíthető gyári készítményekkel. A 20. században a gyógyszertári tevékenység is alapvetően megváltozott. Megkezdődött a gyógyszerkészítmények nagybani előállítása és megnövekedett az igény a gyógyszeripar új gyógyszerformái (tabletta, drazsé, injekció) iránt. A gyógyszer-különlegességek fokozatosan kiszorították a gyógyszertárak által előállított készítményeket. Már a nem humán gyógyászati célt szolgáló előíratok elkészítése sem a patikákban történik.

Orvostörténeti, sőt helytörténeti adatokat is szolgáltat az általunk tanulmányozott *Manualis*. Tájékozódhatunk az akkori székelyudvarhelyi és környéki orvosokról, illetve a város betegeiről, neves lakosairól, akiknek orvosságait a *Solymossy* gyógyszertárban állították elő. Kórtörténeti szempontból figyelemre méltó, hogy többféle kolera elleni gyógyszer előírat is előfordul, ami igazolja, hogy ott, abban az időben, a járványos betegségek között kolera is előfordult.

V. táblázat

A Manualis vényeiben gyakrabban előfordult régi elnevezések és megfelelő szinonimáik

A Manualisban használt elnevezés	Szinonim elnevezése	Irodalmi utalás azonosításukra
Aerugo sagit.	Cuprum aceticum	Kazay I/68
Aethiops martialis	Ferrum oxydato oxydulatum	Kazay I/76
Alumen crudum	Kalii et aluminii sulfas cryst.	Kazay I/114
Alumen plumosum	Asbestus = Aluminiumszilikát	Kazay I/115
Aqua Fragorum	Epernek lepárlásakor nyerhető víz	KazayI/227
Arcanum dupl.	Kalium sulfuricum	Kazay I/236
Argentum nitricum fusum	Lapis infernális. Pokolkő.	Kazay I/243
Caput mortuum	Ferrum oxydatum	Kazay II/38
Cerussa veneta	Plumbum carbonicum	Kazay II/78, III/84
Cinnabaris factitia	Hydrargyrum sulfuratum rubrum	Kazay II/145
Conchae praeparatae	Kagylópor	Kazay II/186
Haller sav	Elixirum acidi Halleri	Hager 595
Lactucarium anglicum	Lactucaria sativa	Hager 334
Lapis divinus	Cuprum aluminat	Hager 165
Lapis pumicis	Habkő	Kazay III/214
Laudanum liquidum Sydenhami	Tinctura Opii composita	Kazay III/215
Liquor anodynus mineralis Hoffmani	Spiritus aetheris sulfuricus	Kazay III/232
Liquor salis tartari	Kalium carbonicum solutum.	Kazay III/236
Nitrum depuratum	Kalium nitricum	Kazay II/325
Pulvis cerussae	Plumbum carbonicum	Hager 144
Restitutiones fluid	Linimentum Restauareae	Hager 673
Repülőzsír	Linimentum volatile	Kazay IV/149
Saccharum Saturni	Plumbum aceticum	Kazay IV/179
Sanguis draconis	Resina Sanguis draconis = sárkányvér	KazayIV/191 Hager 522
Species lignorum	Lignum Guajaci	Hager 542
Spiritus nitri dulcis	Spiritus aetheris nitrici	Kazay IV/249
Tinctura Anodyna simplex	Tinctura Opii simplex	Kazay IV/315
Tinctura Laccae	Aqua gingivalis	Hager 611
Tinctura Rhömerhausiana	Tinctura Foeniculi composita	Hager 608
Tinctura Schaefferi vinosa	Tinctura anticholerinae Schaefferi	Hager 596
Vitriolum album	Zincum sulfuricum	Kazay IV/368
Vitriol martis	Ferrum sulfuricum	Kazay IV/368

Feltételezhetjük, hogy sok gyógyszerész hagyatékában lelhetők fel *Manualis*ok, egyéb jegyzetfüzetek, melyek bemutatása a gyógyszerészet története szempontjából hasznos lehet.

Köszönetnyilvánítás

A szerzők ez úton fejezik ki köszönetüket
– *Hecser László* marosvásárhelyi egyetemi tanárnak, hogy rendelkezésünkre bocsátotta a Solymossy gyógyszertárból származó Manualist,
– *Molnár Lászlónak*, a Semmelweis levéltár igazgatójának, hogy az egyetemi anyakönyveket rendelkezésünkre bocsátotta,
– *Róth András Lajosnak*, a székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár vezetőjének, hogy néhány fontos bibliográfiai adat felhasználását tette lehetővé és
– *Mátyus András* főorvosnak a szóbeli kiegészítésekért.

IRODALOM

(Az I. rész folytatása)

28. *Hager, H.*: Pharmacopoeae recentiores. Supplimentum Manualis pharmaceutici Hageri. Ed. E. Güntheri, Vratislaviae, 1869; *Hager, H.*: Manuale pharmaceuticum seu Promptuarium. Ed. E. Günther, 1879. – 29. *Kazay, E.*: Gyógyszerészi Lexikon I.-IV. kötet. Reprint kiadás, Galenus Kiadó, Budapest 2000. – 30. *Rádóczy, Gy.*: A Formulae Normales elődeiről. Historia Pharmaceutica. Comm. de Hist. Artis Med. Suppl. *9-10*, 123-139 (*1977*). – 31. *Rádóczy,*

VI. táblázat

A Manualis néhány recept-csoportja és a jellemző összetételek

A csoport megnevezése	A csoport jellemző összetételű előírata
Görögtüzek p. 67. Ignum graecum album I. grecum rubrum I. greacum viride p. 68. Görögtüzek p. 70. Ignis grecum viridis p. 71. Ignis grecum ruber p. 73. Ignis ruber lassan égő	***Ignis ruber lassan égő*** Rp. Stroncium nitr. gta 32 Sulfur loti gta 8 Kalii chloridi gta 2 Lycopodium gta 2 M. f. pulv.
Bajuszkenőcsök p. 12. Bajuszkenőcs p. 292. Finom pajuszpedrő p. 316. Finom bajuszpedrő p. 316. Közönséges bajuszpedrő	***Finom pajuszpedrő*** Rp. Cerae japonicae Axungiae Cetaceum aa gr. 50,0 Cerae albae Terebenthinae venet. aa gr. 100,0 Resinae dammarae gr. 50,0 Ol. odoratum q.s.
Fegyverpáczok p. 31. Diemer úr fegyverpácza p. 46. Fegyverpácz (a 82.század puskaművésze igen jónak találta) p. 47. Fegyverpácz Rp. 96 (Fetter Gyula 1896. 7.14) p. 61. Fegyverpácz	***Fegyverpácz*** Rp. Hydrargyr. bichlor. corr. 2,5 Cupri sulf. 10,0 Ferr. sesquichlor. cryst. 30,0 Acidi nitrici 20,0 Spir. vini rectif. 38% 10,0 Aquae destill. ad 1000,0
Állatgyógyászati receptek p. 29. Daganatokra lovaknak Ökrök nyaka megtörése ellen p. 150. Pulvis porcorum Pulvis contra sangvineum bovinae p. 168. Ungventum pro Equis	***Ungventum pro Equis*** Rp. Ungv, Althaeae Ol. Lauri Pulv. Cantharidii Pulv. Euphorbii
Kozmetikumok p. 15. mosdóvíz p. 21. Ceratum labiatae rubrum p. 41. Electa dentis p. 60. Száj esszentia p. 126. Hajszesz Pulvis Oryzae odorae compositus Ungventum pomadin pro Domo p. 708. Hajkenőcs	***Pulvis Oryzae odorae compositus*** Rp. Amylii Triti alb Carbon. Magnesiae Plumb. carbon. alc. Pulvis Alumin. plumosi Ol. Bergamottae Ol. Citri Ol. Cassiae Ol. Caryophilli Ol. Naphae Ol. Rosarium
Fogászati készítmények p. 41. Fogkenő – Electuarium p. 54. Fogpor p. 55. Fogfájás elleni por p. 137. Pasta Dentrif. Pfeffermann p. 145. Pulvis Dentrif. Carabelli p. 197. Fogpor dr. Máthé szerint Tinctura odontalg. dr. Böjthe	***Electa Dentis*** Rp. Pulv. Carbo Tiliae alc. Alumen crudum Extr. Arnicae Ol. Caryophilli Tinct. Opii simplex Bals. peruviani

Gy.: A Magyarországon hivatalos gyógyszernormativumok. Comm. de Hist. Artis Med. 93-96, 123-153 (*1981*).

Péter, H., M.: Barabás, I., Abrám, T.: ***The Collection of Hand-written Prescriptions Subsisted from the Pharmacy of the Solymossy Pharmacists from Székelyudvarhely. Part 2. The Presentation of the Hand-written Prescriptions Subsisted from the Solymossy Pharmacy***

[1] Marosvásárhely, Aleea Cornisa 20/14 - RO - 540103

[2] Székelyudvarhely, Tünde Gyógyszertár, Rákóczi u. 16 sz. - RO - 535600